

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

Road

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 340 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta'siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O'zbekiston respublikasida aholi bandligini ta'minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o'g'li	
O'zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta'minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta'sirini ekonometrik tahlil qilish	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo'jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo'riyeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o'zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o'g'li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo'llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G'iyosaliyevich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning likvidliligi va moliyaviy barqarorligini ta'minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессии социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o'g'li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloyev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqto'v Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati.....	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili.....	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini «yashil» iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati.....	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o’smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o’g’li, Qurbanov Ulug’bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o’zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo’rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo’nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O’zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o’g’li	
Qishloq xo’jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o’zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po’latov Abdulloh Xolxo’jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta’limida qo’llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o’g’li	
Sun’iy intellektlar yordamida o’quvchilarni hayotiy faoliyat ko’nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo’rayevna, Kurbanov Azimjon Jo’raboy o’g’li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukrullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o’g’li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O’zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o’zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o’g’li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madiyeva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o’rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	

INSON RESURSLARINI O'RGANISHNING ASOSIY YONDASHUVLARI: MOHIYAT- TA'RIFIY TAHLIL

Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich

Namangan davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

qobak0704@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot davrida inson kapitalidan foydalanish yondashuvlarini ishlab chiqish hamda balanslashgan modellarni takomillashtirish orqali inson kapitalidan foydalanishga oid umumiy modellar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: inson kapitali, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, kompleks yondashuv, "personal", "kadr", "inson resursi", "inson kapitali", balanslashgan yondashuv, inson kapitalidan foydalanish modellari, Human Capital Revenue Index, Human Capital Cost Index, Human Capital Profit Index.

Abstract: This article develops comprehensive models for human capital utilization by formulating new approaches applicable in the digital economy and by refining balanced frameworks for managing human capital more effectively.

Key words: human capital, information and communication technologies, integrated approach, "personnel", "staff", "human resources", "human capital", balanced approach, models of human capital use, Human Capital Revenue Index, Human Capital Cost Index, Human Capital Profit Index.

Аннотация: В статье разработаны обобщённые модели использования человеческого капитала посредством формирования подходов к его применению в условиях цифровой экономики и совершенствования сбалансированных моделей управления человеческими ресурсами.

Ключевые слова: человеческий капитал, информационно-коммуникационные технологии, комплексный подход, "персонал", "кадры", "человеческие ресурсы", "человеческий капитал", сбалансированный подход, модели использования человеческого капитала, Human Capital Revenue Index, Human Capital Cost Index, Human Capital Profit Index.

KIRISH

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida global iqtisodiyot darajasida hamda alohida xo'jalik subyektlari miqyosida yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlariga erishildi. Zamonaviy tadqiqotlarda xizmat ko'rsatish subyektlarida inson kapitalidan foydalanish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Inson kapitalidan foydalanishda kompleks yondashuv orqali yuqori sifatli inson kapitaliga talab ortib borayotganini kuzatish mumkin. Tadqiqotlardan ko'rinib turibdiki, har doim yo'naltirilgan noan'anaviy bilimlar, yangi namuna va rivojlanish tendensiyalarini aniqlash, yuzaga keladigan hodisa va jarayonlar, ularning o'zaro munosabatlarini belgilash hamda omillar ta'sirini baholash orqali rivojlanish bosqichlariga o'tiladi.

Kelajakda inson resurslaridan samarali foydalanish dolzarb vazifaga aylanadi. Bu esa mehnat unumdorligini oshiruvchi kapital orqali iqtisodiy faoliyatni faollashtirish, mavjud resurslarni jalb etgan holda kadrlar salohiyatini rivojlantirishni talab qiladi. Inson kapitalidan foydalanish va uni rivojlantirishga doir ilmiy tadqiqotlar tahlil qilinganda, inson kapitaliga ta'sir etuvchi omillar, ularning samarali ishlatilishi bo'yicha tavsiyalar hamda tegishli nazariyalarni chuqur o'rganish orqali inson kapitalini innovatsion rivojlantirish maqsad qilingan.

Bugungi kunda inson kapitalini o'rganishga yo'naltirilgan iqtisodiy nazariyalarni yanada chuqurroq tahlil qilish, inson kapitaliga oid yangi yondashuvlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Ko'plab

tadqiqotlarda korxonalarda inson kapitalini o'rganish jarayoni ularni toifalarga ajratish orqali belgilangan. Natijada bir vazifani bir nechta personal xodimlar tomonidan takror bajarilishi inson kapitalidan samarali foydalanishni qiyinlashtiradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Inson resurslarini boshqarish va uni samarali rivojlantirish bugungi kunda raqamli iqtisodiyot sharoitida strategik ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi. R. Kaplan va D. Norton tomonidan ishlab chiqilgan balanslashgan ko'rsatkichlar tizimi inson kapitalining faoliyatga ta'sirini kompleks tahlil qilish imkonini beradi. Ularning yondashuvi inson resurslari samaradorligini to'rt o'lcham – moliyaviy natijalar, mijozlar nuqtai nafari, ichki jarayonlar va innovatsion o'sish bo'yicha baholashni nazarda tutadi.

Ya. Fitzenz esa inson kapitalining iqtisodiy samaradorligini baholash uchun Human Capital ROI, ya'ni inson resurslariga investitsiyalarning rentabelligi ko'rsatkichini ishlab chiqqan. Bu model orqali xodimga sarflangan mablag'lar qanday darajada foyda keltirayotganini tahlil qilish imkoniyati mavjud.

E. V. Shirinkina raqamli transformatsiya sharoitida inson kapitalini rivojlantirish metodologiyasiga alohida e'tibor qaratadi. Uning tadqiqotlari korxonalarda inson resurslari tizimining tashkiliy-texnologik asoslarini zamonaviylashtirish zarurligini asoslaydi. Xususan, u inson resurslarini klassik "mehnat kuchi" tushunchasidan "raqobatbardosh innovatsion kapital" sifatida ko'rishni taklif qiladi.

Shuningdek, P. Drucker, G. Becker, A. Armstrong kabi yetakchi olimlarning tadqiqotlarida inson kapitaliga yondashuvlarning nazariy asoslari keng yoritilgan. G. Becker inson kapitalini shaxsga kiritilgan investitsiyalar – ta'lim, malaka oshirish, sog'liqni saqlash xarajatlari sifatida izohlaydi va bu investitsiyalar mehnat unumdorligi bilan bevosita bog'liq ekanligini ta'kidlaydi.

Mazkur yondashuvlar zamonaviy inson resurslarini boshqarish tizimini shakllantirishda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi hamda innovatsion, kompleks va ko'rsatkichlarga asoslangan yondashuvlarning integratsiyasi dolzarb ekanligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlar ilmiy adabiyotlar tahlili, mavjud nazariy modellar solishtiruvli tahlili hamda ilg'or xorijiy yondashuvlar asosida tanlab olindi. Tahlil jarayonida kontent tahlili va konseptual yondashuv asosida inson kapitalidan foydalanish modellarining samaradorlik darajasi baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

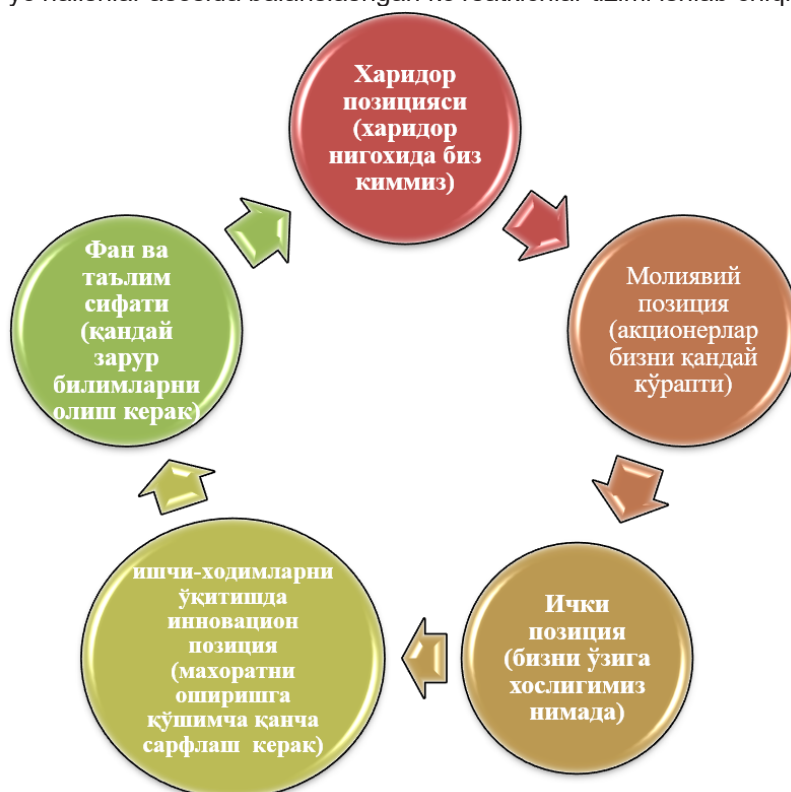
Shu bilan birga, "personal", "kadr", "inson resursi", "inson kapitali" tushunchalari bizning fikrimizcha bir-biriga sinonim so'zlar hisoblanadi. R. Kaplan va D. Nortonlar inson kapitali samaradorligini oshirishga ta'sir etuvchi balanslashgan ko'rsatkichlar tizimi bo'yicha ma'lumotlar bergan. Ammo ular shuni alohida ta'kidlaydilar, yagona ko'rsatkich barcha jarayonlar yoki tizim faoliyatini tubdan o'zgartirib yubora olmaydi. Barcha ko'rsatkichlar birgalikda qo'llanilgandagina inson kapitalidan foydalanishda jiddiy o'zgarishlar yuz berishi mumkin, deb hisoblaydi [1].

1-rasm. Inson kapitalidan foydalanishning R. Kaplan va D. Nortonning balanslashgan ko'rsatkichlar modeli¹

¹ Муаллиф ишланмаси

Yuqoridagi 1-rasmda inson kapitalidan foydalanishga oid asosiy balanslashgan ko'rsatkichlar keltirilgan. Ular to'rtta asosiy guruhga ajratilgan va har bir pozitsiya bo'yicha tadqiqotlar olib borilgan. Birinchidan, xaridor nuqtai nazaridan; ikkinchidan, moliyaviy; uchinchidan, innovatsion; to'rtinchidan, ichki muhit omili asosida o'rganilgan va ushbu yo'nalishlar asosida balanslashgan ko'rsatkichlar tizimi ishlab chiqilgan [2].

2-rasm. Inson kapitalidan foydalanish ko'rsatkichlari modeli2

Mazkur ko'rsatkichlar tizimi nazoratni emas, balki inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish, tashkilot doirasida individual shaklda o'z ustida ishlash ko'nikmasini shakllantirish, inson kapitalidan foydalanishning ichki tarkibiy tuzilmasini yaratishni nazarda tutadi. Bizning fikrimizcha, yuqoridagi modelni qayta ishlash orqali inson kapitalidan foydalanish ko'rsatkichlari modeli sifatida taklif etilgan. R. Kaplan va D. Nortonning modeli to'rtta pozitsiyaga tayanar ekan, bizning model beshta pozitsiyaga tayangan va beshinchi pozitsiya sifatida fan va ta'lim sifati qo'shilgan. Fan va sifatli ta'limga e'tibor qaratmas ekanmiz, korxona va tashkilotlardagi innovatsiyalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotda qo'llashda muammolar yuzaga kelaveradi. Sababi, innovatsiyalar sifatli ta'lim olgan mutaxassislar tomonidan ishlab chiqiladi.

Bundan tashqari, har bir korxona va tashkilot uchun yuqoridagi ko'rsatkichlar alohida xususiyat kasb etadi. Ularga ta'sir darajasini mustaqil aniqlash, inson kapitalini ham mustaqil tarzda rivojlantirish zarur bo'ladi. 1996-yilda R. Kaplan va D. Norton balanslashgan ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqqan va undan keyin Y. Fitzenz uni yanada takomillashtirgan [3].

Yuqoridagi balanslashgan ko'rsatkichlar tizimi yangi majmuaviy tizimga aylantirilgan. Fitzenz fikriga ko'ra, inson kapitalini balanslashgan ko'rsatkichlar asosida baholash orqali samaradorlikni oshirish mumkin. U tomonidan ishlab chiqilgan yangi tizimda uchta asosiy ko'rsatkichlar indeksi mavjud:

Human Capital Revenue Index – inson kapitali daromadlarini ifodalovchi indeks bo'lib, bu ko'rsatkich ishchi-xodimning asosiy ish vaqtida topgan sof daromadlarini aks ettiradi;

Human Capital Cost Index – inson kapitali narxini ko'rsatuvchi indeks bo'lib, asosiy ish vaqtida yuzaga kelgan xarajatlar asosida umumiy daromadning nechog'lik qismini inson kapitaliga sarflanishini aniqlashga xizmat qiladi;

Human Capital Profit Index – inson kapitali orqali yaratilgan foydani ifodalovchi indeks bo'lib, xodimning asosiy ish vaqtida keltirgan foydasini aks ettiradi. Shuningdek, bu ko'rsatkich asosida inson kapitaliga investitsiya kiritish zarur bo'lgan xodim guruhlarini ajratish mumkin.

Bizningcha, xodimlarni tez moslashish qobiliyati, yangi innovatsiyalarni amaliyotga tez joriy eta olish salohiyati kabi ko'rsatkichlar asosida inson kapitalini bir nechta toifalarga ajratish maqsadga muvofiqdir. "Yashil",

“Sariq” va “Qizil” rangli toifalar asosiy xususiyatlari hamda belgilariga ko‘ra farqlanadi va bu yo‘nalishda alohida ma’lumotlarni aniqlash mumkin.

E. V. Shirinkina fikriga ko‘ra, birinchi va uchinchi ko‘rsatkichlar yetarlicha aniqlik bilan yoritilmagan. U tadqiqot olib borgan tashkilotlarda xarid qilingan xizmatlar kategoriyasi mavjud bo‘lmagan, shu sababli, ushbu ko‘rsatkichlar noaniq tasvirlangan. Tashkilot foyda ko‘rgach, keyinchalik xarajatlar hisoblab chiqilgan [2]. Kaplan va Nortonning balanslashgan ko‘rsatkichlar tizimiga Y. Fitzenz tomonidan moliyaviy indeks qo‘shilishi orqali model yanada takomillashtirilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yaqin kelajakda yirik turistik korxonalar, tashkilotlar va hududlarning turistik salohiyatini aks ettiruvchi onlayn platformalar yaratilishi kutilmoqda. Raqamli turizm bilan bog‘liq obyektlar uchun yangicha biznes modellari ishlab chiqilishi orqali sohaga innovatsiyalar tezkor kirib keladi.

Yangilanishlarni qabul qilgan holda, turizm bozori uchun virtual makonda raqobat kuchayadi va raqobatbardosh onlayn platformalar o‘rtasida yangi munosabatlar shakllanishi talab etiladi. Turistik kompaniyalar ushbu raqamli iqtisodiyotga moslashadi yoki o‘z faoliyatini to‘xtatishga majbur bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Каплан, Роберт С., Нортон, Дэйвид П. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Р. Каплан, Д. Нортон; пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. – 320 с.
2. Ширинкина Е. В. Теория и методология управления человеческим капиталом предприятий в условиях развития цифровой экономики: дис. ... д. э. н. Екатеринбург, 2021. – 35 с.
3. Фитценц, Я. Рентабельность инвестиций в персонал: измерение экономической ценности персонала / Я. Фитценц; пер. с англ.: [Меньшикова М. С., Леонова Ю. П.]; под общ. ред. В. И. Ярных. – М.: Вершина, 2006. – С. 54–57.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>